

УДК 821.161.2-3.09

Оксана ФІЛАТОВА

filatovaoks07@rambler.ru

«ІДЕ РОЗСМІЯНИЙ І БОСИЙ ХЛОПЧИНА З СОНЦЕМ НА ПЛЕЧАХ»: ПОЕТИЧНІ МІФОЛОГЕМИ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА

У статті аналізуємо мотиви лірики Б.-І. Антонича, окреслюємо поетичні міфологеми, робимо спробу визначити їхню художньо-естетичну роль.

Ключові слова: поезія, міфологема, космогонічні мотиви, творча індивідуальність.

Степан Тудор говорив, що Б.-І. Антонич «носив монети зір, як хлоп'я гудзики в кишенях, і купував за них натхнення», а, власне, сам поет називав себе «захопленим поганином», «поетом весняного похмілля», «п'яним дівчаком із сонцем у кишені», «рушницею, радістю набитою»... Творче життя поетично обдарованого юнака, драматурга, перекладача, художника Богдан-Ігоря Антонича тривало якихось сім-вісім років. Однак за вагомістю, загальною мистецькою вартістю цей короткий час рівноцінний багатьом десятиліттям. Загалом, слід вести мову про психологічний феномен Антонича, який полягає в поєднанні двох іпостасей його особистості: з одного боку – спонтанний лірик, з іншого – традиційний тип ученого, який аналітично підходив до вивчення художньо-естетичних явищ. У свої неповні тридцять років поет встиг видати збірки поезій «Привітання життя» (1931), «Три перстені» (1934), «Книга Лева» (1936) (по смерті Антонича вийшли книги «Зелена Євангелія» та «Ротації» (1938); пробував сили в прозі та драматургії (залишилася незакінчена новела «Три мандоліни», великий фрагмент повісті «На другому березі», лібрето до опери «Довбуш»); публікував фейлетони й пародії; робив переклади з польської, німецької, англійської, чеської; редагував журнали «Дажбог» і «Карби» (останній – разом із В. Гаврилюком). Публіцистичні статті «Національне мистецтво», «Монументальний реалізм», «Криза сучасної літератури», «Література безробітної інтелігенції» свідчать про інтелектуальний склад розуму Антонича, схильність до теоретичного мислення

Творча індивідуальність, світовідчуття і світосприйняття Б.-І. Антонича формувались у реаліях історичної, культурної, етнічної Лемківщини, тої споконвічної гілки українського народу, яка не лише зберегла релікти язичництва, але й витворила яскраве й самобутнє сучасне

мистецтво. Майбутній поет виростав у прадавньому краю, де органічно поєдналися поганські традиції та християнські обряди, де людина почувалася маленькою невід'ємною часткою великого космосу природи. Розкіш довколишнього світу, багатий духовний світ лемків сформували поетичну концепцію світу Антонича, характерною ознакою якої є гармонія єдності людини й природи:

*Росте Антонич, і росте трава,
І зеленіють кучеряві вільхи.
Ой, нахилися, нахилися тільки,
почуєш найтайніші з всіх слова.
З усіх найдивніша мова гайова:
В рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі,
На вільхах місяць розклюють зозулі,
Росте Антонич і росте трава*

«Весна» [1, 274].

Період навчання у Львівському університеті мав вирішальне значення для розвитку творчої особистості Антонича: у цей час він не лише опановує українську літературну мову, але й позбавляється лемківського діалекту, починає говорити та писати відповідно до літературних норм. Багато друзів Богдан-Ігоря навіть і гадки не мали, що слухають і читають поезії, автором яких є поет-лемко. Шлях Антонича до художньої довершеності й майстерності був досить складним. У його перших віршах, на думку Б. Рубчака, «надто ще елементарна, і тому художньо цілком нецікава, боротьба з мовою, а також боротьба з силабо-тонічною метричною системою. Помітна формальна невикінченість та тематична невишуканість» [4, 689]. Поезії, що ввійшли до збірки «Привітання життя», позначені впливами європейської та вітчизняної класики, у них звучать мотиви, утверджені традицією та збагачені досвідом власної душі. У творах відчутне невдоволення похмурою дійсністю, прагнення втекти від неї за вітром, заховатися за далекими морями, у витвореному уявою поета світі краси й гармонії. Ліричний

герой сумнівається, розчаровується і знову – шукає відповіді на болючі питання буття. Тому, як відблиск променів сонця, у поезіях іноді пробивається звучання гімну молодості, красі, надії.

У другій збірці «Три перстені», що позначена щедрою образністю, багатством поетичних міфів, природністю символів і асоціацій, цілком виявляється неабияке творче обдарування поета. Її провідними мотивами стають мотиви єдності природи й людини, людини й космосу, таємничої сили поетичного мистецтва тощо. Основним джерелом творчого натхнення Богдана-Ігоря Антонича стала українська народна поезія, про що неодноразово наголошував і сам поет. З цього приводу М.Ільницький зазначає: «... поезія Б.-І.Антонича закорінена передусім у рідному національному ґрунті, сповнена ароматом гір і долин, серед яких він виростав. Уроки великих учителів поєдналися і переплелися з уроками фольклору, в якому збереглося так багато дохристиянських міфологічних уявлень, де діє оживлена природа і людина – невіддільна від неї, частка її. Світ фольклорних уявлень і символів стає джерелом натхнення поета» [2, 159].

Не менш цілющу та животворну силу дала митцеві його «мала» батьківщина, її природа: то ласкава, то сувора, але завжди барвіста й чарівна. З великою любов'ю й поетичним натхненням Антонич оспівав «країну верховинну», яка дала силу й насагу гордо мовити:

*Ключуть ліщину співом коси,
Дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
Іде розсміяний і босий
Хлопчина з сонцем на плечах*

«На шляху» [1, 149].

Саме природа Лемківщини виступає в поезіях «природною субстанцією» національного життя, яку поет бачить ніби із середини. Крізь призму цього бачення він сприймає поганське життя лемків. Загалом, образи дикої краси гірської природи органічно поєднуються в творах митця з дивним язичницьким світом земляків, з їхніми піснями, обрядами, поклоніннями, повір'ями, ворожбою. У «Трьох перстнях» у нових семантичних сполуках реалізуються образи української народнопоетичної символіки, що відображають міфологічні вірування наших предків. Прямим відсиланням до мови міфу в поезії Антонича є архетипні образи сонця, місяця, неба, вітру, зірок, зелені, дерев, звірів, які дають можливість заглибитися в первісну міфологічну свідомість. Однак, своєрідно переосмислюючи міфопоетику, митець не просто творить нові

символи, персоніфікації, метафори, а робить їх оригінальним «матеріалом» для формування власної поетично-філософської концепції.

Виростаючи в умовах давніх лемківських звичаїв і обрядів, що поєднали ворожбу язичницької богині, «давньої Лади» і «моління Христу і Духу», митець прагне виразити означені міфологемами духовні джерела народу. Давнє українське язичництво переплітається в поета з біблійними уявленнями, біблійні сюжети наповнюються язичницькими символами, а крізь поганські уявлення чітко проглядаються образи християнських святих («Автопортрет», «Автобіографія», «Різдво», «Коляда»). Наприклад, в Антоничевих міфологемах про різдво проводиться аналогія між язичницькими сюжетами про народження чи спочинок світил та їх сходження на небо вранці або навесні та біблійними легендами про боголюдське походження Ісуса Христа і його земне життя, про воскресіння і вознесіння на небо. Синтез двох світів – християнства і поганства – творить у поезії Антонича неповторно-яскраву картину сприйняття світу й людини в ньому. «Поганство поета не тільки зумовлене суб'єктивними уподобаннями митця, а й прагненням висвітлити свій ідеал, свій духовний вимір, намалювати ситуацію, схожу на первісну, справжню, освітивши її думкою і почуттями. В основі Антоничевого світовідчуття лежить та картина світобудови, в якій є місце й еллінському відчуттю буття як гармонії, і первісне, поганське бачення світу, і духовно-активне його опанування, невіддільне від розумного проникнення в його таємниці, і «космізм» П.Тичини, космічне світосприймання, що притаманне вже людині ХХ століття» [3, 4].

Оповитою ніжною казкою постає в ліриці Богдан-Ігоря Лемківщина, та земля, яку добре знав ще з дитячих років, яка глибоко запала в його душу, розбурхала уяву, створила чарівний світ краси й добра («Село»). Добре знав і глибоко відчував поет знедолене життя народу, що проходило серед незайманої гірської природи, і про яке він проникливо й щиро говорив («Забута Земля», «Елегія про співучі двері») :

*Під сивим небом розстелилась земля
вівса та ялівцю.*

*Скорбота мохом оповила задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає голодне зілля –
лобода.*

*Відвічне небо і безкрає, відвічна лемківська
нужда.*

«Елегія про співучі двері» [1, 127]

У поезіях «Трьох перстенів», уважає американський дослідник творчості Антонича Б. Рубчак, «природа наче «фіксована» спогадами лемківських краєвидів з дитинства і юності поета. Побут, обряди та звичаї лемківського села, як його бачить поет через часові фільтри дитячого світосприймання, – «оказковують» природу, і краєвиди стають ніби чарівниками з дитячої книжки» [4, 691].

Поет сприймав природу першим актом Божого творіння, носієм прапервісності, коліскою для всіх земних істот. Тому щиро й відверто звучить у творах по-дитячому наївне обожнення розкішного довколишнього світу, з яким автор намагається «біопоетично» зрівнятися в правах, адже він така ж сама частка природи, як трава, вільхи, зозулі, лисиці тощо, частка, що органічно пов'язана із загальними біологічними процесами. Тому й природу сприймає персоналіфіковано, адже для української міфології чарівні перетворення є абсолютно звичайними. Естетично поет орієнтується на психологічне перевтілення, особисте уподібнення до явищ природи:

*Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і сріблясте!*

*Я розумію Вас, звірята і рослини,
Я чую, як шумлять комети й зростають трави
Антонич теж звіря сумне і кучеряве
«До істот з зеленої зорі»[1, 233].*

Довколишній світ в Антоничевій поезії існує в двох вимірах: духовному та матеріальному. Кожен із них є незалежний у своїй субстанції, але одночасно вони взаємопов'язані між собою: краса світу, сприйнята зовнішньо, може «проекуватися» на внутрішній, глибинний рівень; істину, сприйняту душею, може розкрити тільки мова природи. Така проекція взаємин людини і світу в творах Б.-І. Антонича наближається до філософії пантеїзму, що ототожнює Бога з природою та розглядає природу як втілення Божества («Весна», «Вишні»). У «Трьох перстнях» звучить ще один мотив: таємниці поетичної творчості, яку поет порівнює з таємничими процесами природи («Кличу», «Поетова весна», «Елегія про перстень пісні», «Елегія про перстень молодості», «Елегія про перстень ночі»). На думку дослідників творчого доробку Б.-І. Антонича, інтерпретація теми творчості в його поезії є наслідком впливу ідеалістично-романтичної традиції, за якою, поперше, поетичне мистецтво – це апогей Божест-

венної сили, по-друге, поетичне мистецтво – прокляття, що нищить природу людини й призводить до нещастя.

Наступні поетичні збірки, «Книга Лева» та «Зелена Євангелія», найяскравіше виявили творчу зрілість митця й поглибили провідний лейтмотив – єдності людини й природи та філософського сприйняття природи. Обидві книги мають спільні риси і в своїй структурі, і в інтерпретації тем, образів. Автор розділяє обидві збірки на «глави», що «виділяють в окрему лінію притчево-міфологічне начало», та «ліричні інтермецо», у яких звучить філософія органічного злиття людини з природою. Причому, якщо спочатку глави та інтермецо були достатньо відособленими одна від іншої, то поступово розрив скорочувався, здійснювався синтез уже на новому рівні, відбувалося злиття світу природи і внутрішнього поетового «я». Перша глава «Книги Лева» позначена переважно біблійними мотивами, що відображають не релігійний, а етичний та онтологічний аспекти буття людини. Одухотворення світу природи шляхом використання символіки українського фольклору й класики, біблійних образів дає можливість авторові ввести їх у русло моральних принципів та орієнтирів поведінки.

«Книга Лева» та «Зелені Євангелії» мають міфологічний характер, реальне у творах поєднується з ірреальним, свідоме з підсвідомим, духовне з матеріальним. Мотиви біологізму як поетичної концепції Антонича особливо яскраво виявилися в його «ліричних інтермецо» («Знак дуба», «Бики й буки», «Концерт», «Дім за зорею», «Пісня про незнищеність матерії»). Природа в них завжди одухотворена, «олюднена», її мова звучить як багатоголосий концерт всесвіту, коли «найвищий тон бере в оркестрі ранок, коли в таріль землі тарелем сонце гримне», а в кінці дня: «Шалені перегуки Здіймає квіття хор у барв грайливі піні, / І ніч – блакитний фільтр змінє барви в звуки, / Музики кип'яток наливши в лійку сині».

Природа в поезії Антонича вивисується до духовних висот і повністю зливається з людиною на підсвідомому рівні, тому ліричний герой не тільки втрачає власну індивідуальність, але й цілком розчиняється, зростається зі світом рослин і тварин:

*Нас двоє – два кошлаті сплетені куці,
І усміх наш – метелик ніжний і крилатий.
Проколені думки, мов бджоли на дощі,
Тріпочуться, на гостре терня міцно вп'яті.*

*Пісні, мов ягоди, оманюють щодня
Той сад, де ми ростем, обнявшись міцно
листям.*

*Углиб, аж до коріння все тут сповня
Рослинний бог кохання, первісний і чистий
«Сад» [1, 263].*

Таке уподібнення в поезії Антонича з «дистанції віддалених часів допомагає споглядати «будівельні» принципи Космосу і є основним способом сприймання його безпосередності та чистоти. Міфічне, фольклорне відтінює світ сьогодення, підкреслює особливе, безпосередньо-чуттєве бачення природи, космосу, що було притаманним людям античної епохи» [3, 4].

У такому ракурсі відповідно до загальної поетичної концепції Антонич інтерпретує роль поета в історії свого народу. Для митця поетичне слово, у якому існує дух, враження, спалах настрою, миттєве осяяння, породжене ірраціональною силою, що закорінена у дивному світі природи. Душа мистецтва для Антонича – то первозданний голос природи, її найцінніший дар, що має незбагненну силу «вогню, людини, бурі». Про це, зокрема, йдеться у поезіях, присвячених творчому генієві Тараса Шевченка («Вишні», «Країна»).

Космогонічні мотиви Антонича яскраво виявилися в усіх трьох главах «Книги Лева», хоча акценти розставлені автором по-різному. Зокрема, перша глава присвячена сакральним моментам першотворення, друга – узагальнює мотиви єдності людини та всесвіту, третя – концентрує увагу на тенденції взаємотворення Хаосу і Космосу. Дослідниця І.Руснак з цього приводу зазначає: «Антонич нестримно прагне охопити усю систему космічної світобудови від початку і до кінця. Ось він, першопочаток, вселаддя безмежного Хаосу, в якому вирують стихії, нуртують первісні сили. Первісний Хаос Антонича поступово переходить в Хаос кінця світу, апокаліпсису» [5, 18]. Однак, Хаос і космос в його поезії мають тенденцію до взаємотворення: загибель Космосу означає перемогу Хаосу і водночас зародження нового світовлаштування, організованого у відповідності до певних принципів Всесвіту («Апокаліпсис», «Балада про пророка Йону», «Самаритянка біля криниці»). Антоничів апокаліпсис немає нічого спільного із християнським трактуванням загибелі світу, що виникає без будь-яких ознак попереднього існування:

*Гримить підземний лоскіт здаля,
Вдаряє в мурі буря дзвонів,*

*І місто котиться в провалля
Під лопіт крил і мегафонів
«Кінець світу» [1, 308].*

Архетипом Космосу в поезіях «Книги Лева» є багаторівневий за ступенем символічності образ міста: конкретне місто Львів, місто-рай – «неземний царгород-Чаргород над заливом» або місто-схема, місто-«муравлисько», у якому панує не гармонія, а дисгармонія і разючий контраст із казковими картинами первісної природи («Монументальний краєвид», «Площа янголів», «Знак лева», «Чаргород, або як народжуються міти»). «Червоним кубам мурів, колам жовтих площ, квадратам скверів», «стовпам із попелу», «містам в дротах» Антонич протиставляє красу Лемківщини («Батьківщина, «Забута земля», «Уривок»), де «жовті косатні цвітуть на мокрих луках», де «оси золоті в чарках троянд розквітлих», де місяць «цвіте в садах, дощем умитий».

Одним із поширених просторових символів і одночасно архетипом Хаосу є міфологізовані образи пустелі, океану або потопу («Апокаліпсис», «Піски», «Балада про пророка Йону») та образ війни («Слово про чорний полк», «Слово про Альказар») як символ знищення, що тяжіє до есхатологічного вирішення:

*Живуть під містом, наче в казках,
кити, дельфіни і тритони
В густій і чорній, мов смола, воді,
в страшних пивницях сто
Примарні папороті, грифи і затоплені
комети й дзвони.
– О пуцо з каменю, коли тебе змете
новий потоп?
«Сурми осіннього дня» [1, 311]*

Посмертна збірка Б.-І. Антонича «Ротації» явила читачеві нове й досить незвичайне обличчя таланту поета. Поезії, що ввійшли до останньої книжки, на думку багатьох дослідників, позначені впливом авангардистської течії в мистецтві ХХ століття – сюрреалізму, яка формувалася на основі філософії інтуїтивізму А. Бергсона та теорії психоаналізу З. Фрейда. Вперше термін ужив французький поет Аполлінер в передмові до п'єси «Груді Тиресія» у значенні «нового реалізму». Однак, початком течії слід вважати 1924 рік, коли з'явився написаний поетом і психіатром А. Бретоном маніфест сюрреалізму. Спочатку виявивши себе в літературі (естетичну платформу поділяли П. Елюар, Л. Арагон, Ф. Г. Лорка, П. Неруда), згодом ця течія поширилася на інші види мистецтва, зокрема – живопис та скульптуру (С. Далі, П. Дельво,

М. Ернст, Р. Мангрітт, І. Тангі). Концептуальний принцип сюрреалістів: у творчій діяльності особливу роль відіграють підсвідоме та несвідоме, реалізоване через прийоми автоматичного письма, правила випадковості, світ інстинктів, сновидіння, марення. Отже, за їхньою теорією, сутність життя можливо досягнути лише за допомогою гри уяви, сполученні реальних та ірреальних вражень, фантазії, химерних асоціацій, і лише в такому варіанті творити шедеври мистецтва. Сюрреалістичні художні полотна Де Кіріко та М. Андрієнка, яким притаманна «монументальна статичність та скульптурність зображення», покликали до життя поезії останньої збірки українського митця-філософа Антонича.

У «Ротаціях» уперше у творчості поета постає картина урбаністичного світу, характерною ознакою якого є деструктивність, відчуження людей, холодний розрахунок і продажність; уперше з'являється людина як конкретне соціальне явище. Митець категорично не сприймає витвореного кумира – бога грошей, всесилля золота, наживи, що призводять до нівеляції особистості зокрема, і народу в цілому («Міста й музи», «Балада про блакитну смерть», «Балада про вулкан», «Дно тиші», «Мертві авта»). Якщо «Книзі Лева» місто постає як «монументальний краєвид», «площа янголів», то в «Ротаціях» – Хаосом, породженим самою людиною, який знищує її природу, її духовне тіло й веде до апокаліпсису; «антиприродою, може навіть постприродою, що дійшла до останньої стадії свого розвитку і не має ніякого майбутнього» [2, 176]. Суперечності, які роздирають місто, відповідно до сюрреалістичних тенденцій передаються в «Ротаціях» через нагромадження химерних асоціацій, поєднання несподіваних образів, переплетення різноманітних символів, що в цілому утворює багатопланову картину дисгармонії:

*Ідуть люди жовтих міст, і їхні очі сяють,
Хоч смуток вглиб копають, мов гірке насіння
Церкви, цукерні, біржі – духові і тілу.
Для зір і для монет. Ждучи рідких окрушин
Крихкого щастя, прочуваєм інші цілі.
Мов зонд у рану, розпач грузне в наші душі.
А за мурами джаз і танці лампівнів,
балет балончиків, хор барв, мов хор гобоїв,*

Oksana FILATOVA

Mykolaiv

**«IDE ROZSMIYANYU I BOSYU KHLOPCHYNA Z SONTSEM NA PLECHAKH»:
POETIC MYTHOLOGIES BY BOHDAN-IHOR ANTONYCH**

The article analyzes the motives of B.-I. Antonych's lyric, outlines poetic mythologies, makes an attempt to define their artistic and aesthetic role.

Key words: poetry, mythology, cosmogony motives, creative personality.

*і жовті груди велетенських стадіонів
зітхають тихо під бурхливою юрбою*

«Ротації» [1, 295].

Отже, проспівавши в «Трьох перстнях», «Книзі Лева», «Зеленій євангелії» гімн лемківським краєвидам, казці природі, Космосу буття й поезії, Богдан-Ігор Антонич в «Ротаціях» створює своєрідну антитезу власним атавістичним мотивам. Завжди шукаючи джерела духу людини в стародавніх і найбільш наближених до природного начала цивілізаціях, в останній збірці поет передбачає апокаліптичні візії майбутнього техногенного суспільства.

Список використаних джерел

1. Антонич. Б.-І. Національне мистецтво: між змістом і формою / Богдан-Ігор Антонич // Україна: Наука і культура. Щорічник. – Вип. 24.– К., 1990.
2. Антонич Б.-І. Пісня про незнищеність матерії : Поезії / Богдан-Ігор Антонич ; [Упоряд., вступ. стаття і примітки Д. Павличка]. – К. : Рад. письменник, 1967. – 451 с.
3. Весни розспіваної князь: Слово про Антонича : Статті. Есе. Спогади. Листи. Поезії ; [Упорядники: М. Ільницький, Р. Лубківський]. – Львів: Каменяр, 1989. – 430 с.
4. Жулинський М. Богдан-Ігор Антонич: біографічна довідка, поезії / Микола Жулинський // Жулинський М. Слово і доля. – К. : А. С. К., 2002. – С. 529–552.
5. Ільницький М. Четвертий перстень (Богдан-Ігор Антонич) / Микола Ільницький // Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи» ; [НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; Львів. обл. наук. метод. ін-т освіти]. – Львів, 1995. – С. 152–178.
6. Ільницький М. Богдан-Ігор Антонич: Нарис життя і творчості / Микола Ільницький. – К. : Рад. письменник, 1991. – 207 с.
7. Ласло-Куцюк М. Все на світі має свою душу: До 85-річчя від дня народження Богдана-Ігоря Антонича / М. Ласло-Куцюк // Дивослово. – 1994.– № 10–11. – С. 3.
8. Новикова М. Міфосвіт Антонича / М. Новикова // Сучасність. – 1992. – № 9. – С.83– 93.
9. Соловей Е. Українська філософська лірика : навч. посібник спецкурсу / Е. Соловей. – К. : Юніверс, 1999. – С. 368.
10. Славутич Я. Від землеклонства до християнства? / Я. Славутич // Слово і час. – 1993. – № 8. – С. 15–19.
11. Ткачук М. Вільний мандрівник у недосяжну далечінь / Микола Ткачук // Українська мова та література. – 2001. – Ч. 39. – С. 2–5.
12. Рубчак Б. Богдан Ігор Антонич / Б. Рубчак // Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. (у трьох книгах). – К., 1994. – Кн.2. – С. 688–695.
13. Руснак І. Поезія Б.-І. Антонича: від українських джерел до світової культури / Ірина Руснак // Відродження. – 1999. – №1. – С. 12–18.

Оксана ФІЛАТОВА

г. Николаев

«ІДЕ РОЗСМІЯНИЙ І БОСИЙ ХЛОПЧИНА З СОНЦЕМ НА ПЛЕЧАХ»: ПОЭТИЧЕСКИЕ МИФОЛОГЕМЫ БОГДАНА-ИГОРЯ АНТОНИЧА

В статье анализируем мотивы лирики Б.-И. Антонича, характеризуем поэтические мифологемы, делаем попытку определить их художественно-эстетическую роль.

Ключевые слова: поэзия, мифологема, космогонические мотивы, творческая индивидуальность.

Стаття надійшла до редколегії 04.03.2017

УДК 821.161.2Гуменна

Ольга ФІЛІПЕНКО

м. Одеса

vltava72@mail.ru

СИМВОЛІКА НАЗВ ТВОРІВ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ

У статті для більшого розуміння літературної спадщини Докії Гуменної розглянуто символіку заголовків прозових творів письменниці. Простежено співвідношення назви й змісту творів. У процесі дослідження відзначено поверхневе зацікавлення українських літературознавців символікою назв творів Докії Гуменної. Особливу увагу приділено творам, в яких виявляється авторське символотворення. На основі аналізу заголовків, наголовків з'ясовано особливості авторського світобачення, яке має символічне підґрунтя.

Ключові слова: символ, номінація, заголовок, підзаголовок, імпліцитні смисли.

Назви творів (заголовки, наголовки) є невід'ємною складовою самого твору, оскільки декларують його тематику і проблематику, а також вказують на вектор зацікавленя автора, тобто є ключем до декодування авторського бачення світу. Багато сучасних дослідників художніх та публіцистичних текстів «сконцентрували свою увагу на номінативних алюзіях як на векторі інтерпретаційного вибору автора» [1, 211]. Зазначену проблематику у сучасному літературознавстві студіювали Евеліна Боєва, Ганна Віват, А. Волков, Валентина Галич, Світлана Журба, М. Ігнатенко, Ірина Немченко та ін. На символічність деяких назв творів Докії Гуменної звернули увагу Тамара Николук та Олена Коломієць у процесі досліджень інших проблем, порушуваних письменницею у її прозі. Проте символіку назв творів Докії Гуменної, чи заголовків (підзаголовків) окремих їхніх частин, літературознавцями та критиками ретельно не розглянуто, хоч вони концентрують у собі важливі елементи авторського бачення світу, подекуди містять імпліцитні смисли, вказують на символічні підтексти, що є своєрідними особливостями авторської думки.

Тому завданням даної статті є виявлення особливостей авторського символотворення у творчості Докії Гуменної (на прикладі назв творів), співвідношення назви й змісту творів.

Так, символ золотого плуга, зустрічаючись у декількох творах письменниці («Благослови, Мати!», Минуле пливе в прийдешнє») і «виринає» у назві роману («Золотий плуг»). Щодо розкодування символіки золотого плуга, то тут виникла наукова полеміка внаслідок різночитань, які назагал притаманні символам. Наприклад, Олена Коломієць вважає, що: «Назва книги пояснюється старовинним переказом про те, як колись Господь подарував нашим предкам золотий плуг, кинувши його з неба на землю. Золото в романі виступає характерною ознакою скіфського періоду. Відомо, що скіфи цінували й шанували його, але, на переконання письменниці, для них воно було не тільки дорогоцінним металом, а й символом земної нетлінності, духовного багатства. І золотий плуг стає в романі таким символом» [9, 118].

А ось Тамара Николук, полемізуючи з іншою дослідницею щодо цього символу, твердить: «Завдяки вивченню інтертекстуальних співвідношень у романі «Золотий плуг» вдається дешифрувати його назву. І. Дибко-Филипчак вважала її дещо символічною: плуг «оре нашу землю рідну, що в своїх надрах заховала золото скитів». Однак дослідниця не зауважила, що оскільки основою твору стали есе «Благослови, Мати!» та «Минуле пливе в прийдешнє», в яких Докія Гуменна дешифрувала міфи та обряди, то